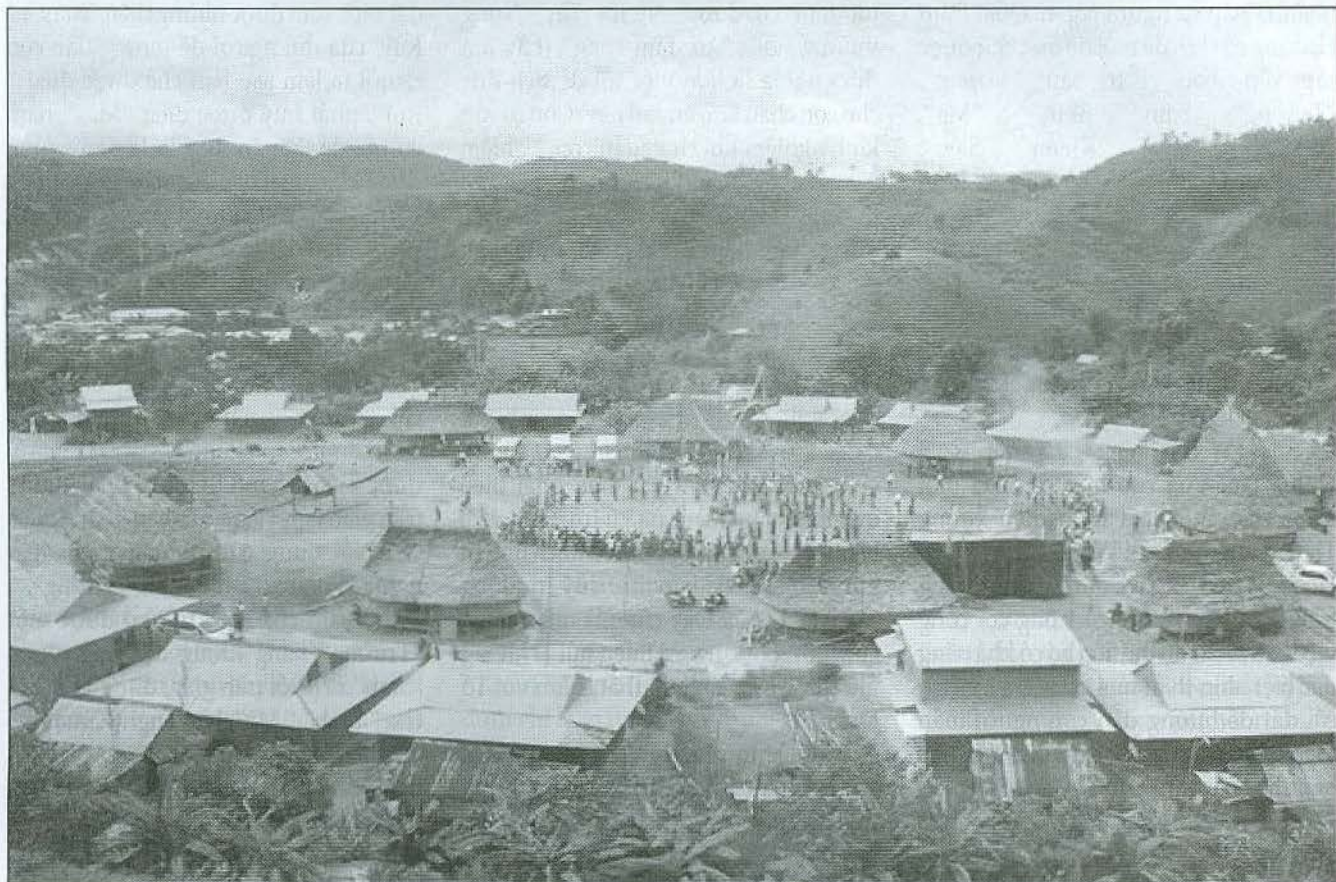

ĐỘC ĐÁO LỄ HỘI “ĂN TRÂU” của đồng bào C’Tu An Giang

✍ Bài và ảnh: POLOONG PLÊNH

Lễ hội ăn trâu mừng Guol mới ở làng Por' ning, Xã Lăng, Tây Giang.

Đồng bào C'tu sống chủ yếu ở các huyện miền núi dọc biên giới phía Tây của Tỉnh Quảng Nam. Nhiều nhất là ở các huyện Tây Giang- Đông Giang- Nam Giang. Dân tộc C'tu cũng như bao dân tộc anh em sinh sống ở vùng Trường Sơn – Tây Nguyên, người C'tu ở Quảng Nam cũng có những lễ hội, phong tục, tập quán và tín ngưỡng độc đáo, hay, đẹp gắn liền với đời sống và tâm linh vạn vật hữu linh nơi núi rừng thiêng.

Môi trường sống ở núi rừng nơi đa dạng động thực vật trú ngụ, nơi có nhiều rừng thiêng, thú dữ luôn hoành hành, làm

hại mùa màng cuộc sống của bản làng. Nơi có những cuộc chiến gay gắt giữa người với thú dữ, thiên tai, bệnh tật hay một phần nhờ những cuộc chiến giữa các làng do mâu thuẫn về nương rẫy, bãi bãi, lãnh vùng cư trú.... Và dần dần tạo sự rạo càn giữa các làng, các vùng trong cùng một dân tộc cũng rất khắt khe. Từ khi có Đảng, Bác Hồ mang ánh sáng, giác ngộ, lý tưởng cao đẹp. Vận động đồng bào bãi bỏ những mâu thuẫn, phong tục lạc hậu, giúp đồng bào đoàn kết lại, ra sức thi đua cùng nhau đánh Pháp, chống Mỹ cứu nước trường kỳ. Lúc này những người có tài nghệ về săn bắt, nương rẫy, có uy tín nhất của các làng mới họp sức lại, họp bàn và lập ra các “Hương ước” hay còn gọi là “Luật tục” mà giữa hai bên (về/ làng) phải chấp thuận. Gắn với các “Hương ước” đó luôn đi kèm các nghi lễ, thể hiện sự chứng giám của các vị thần linh. Người C'tu gọi là Bhuối Yang(nghi lễ cúng thần). Một trong

Nghi thức đưa con trâu về làng, và cột lên cây nêu chính.

những sinh vật cứng, hiển tế cho Yang khi làm các nghi lễ lớn như: Pa'ngoah (Lễ ăn trâu kết nghĩa giữa các làng); Đăh Trĩ cha ha roo t' mē (Lễ hội ăn trâu mừng lúa mới); Đăh Trĩ deh hong C'moo t' mē (Lễ hội ăn trâu mừng năm mới)...Thì không thể thiếu các nghi thức Tăh Trĩ (Đâm trâu). Đây có thể xem là phần trang nghiêm, linh thiêng và không kém phần vui nhộn nhất bất cứ trong mỗi nghi lễ lớn của người C'tu.

Môi trường sống đa dạng về động thực vật, cây rừng, chim thú tạo cho con người C'tu cũng rất đa dạng về các vị thần (tín ngưỡng đa thần) mà người C'tu gọi là Yang (yang người, yang sông suối, núi đồi, yang cây cối, yang bầu bí, ngô lúa, yang chum ché...và có cả yang nhà cửa....Một thế giới yang sa số (các thần đại diện cho con người như cây cối, chim thú và cả các đồ vật trong nhà vô tri vô giác cũng có yang). Ở đây điều thứ vị trong tín ngưỡng đa thần của người C'tu là cho thấy sự gắn kết với vạn vật, sự giao thoa rất rõ với thiên nhiên, môi trường sống, thứ hai là sự chứng giám về hành vi, ứng xử người với người, người với môi trường sống không chỉ có con người làm chủ, chính kiến, chứng giám xét xử mà cao hơn có cả những vạn vật ở xung quanh đó là các vị thần, những gì từ gần gũi, tốt đẹp đến xa lạ và điếm xấu đều luôn hiện hữu và tồn tại trong tiềm thức tâm linh của con người và vạn vật.

Trong lễ hội ăn trâu thể hiện rất rõ điều đó. Các vật lễ cúng rất đa dạng và tượng trưng khá đầy đủ cho các loại thần nhằm cầu mùa màng sinh sôi, nảy nở, buôn làng luôn no ấm, dân làng luôn an bình. Trong nghi lễ ăn trâu, hình ảnh hai cây nêu con (đ'đoong) hướng đầu vào nhau và tiếp nối nhau ngay đỉnh

đầu cây nêu chính (chi nur), nơi giao điểm hai ngọn tre của cây nêu con có gắn một con chim được làm bằng gỗ mềm, hoặc củ sắn treo lơ lửng trên đầu cây nêu chính cộng với những họa tiết và hình vẽ lối cổ truyền thể hiện tinh thần đoàn kết, sức mạnh khối đại đoàn kết cộng đồng, niềm khát khao vươn lên chinh phục thiên nhiên, vũ trụ. Đặc biệt trong lễ ăn trâu, phần tặc Trĩ (Thi đâm trâu) luôn được chuẩn bị rất kỹ càng, từ cây nêu, dây cột trâu, dù để đâm trâu không những bền đảm bảo tính an toàn nhất là đối với làng hùng mạnh có con trâu khỏe, các vật dụng trên còn phải đẹp, và chắc. Người cầm dây trâu đưa con trâu từ ngoài rừng vào làng và cột con trâu vào cây nêu chính (chi nur), người cúng, người đại diện trong làng hay khách mời từ làng khác để cúng, cột trâu và "Thi đâm trâu" luôn được cộng đồng làng lựa chọn, chất lượng kỹ càng. Thường là người có uy tín nhất làng, có công đóng góp nhiều cho làng. Đối với thanh niên trai trẻ thì phải khỏe mạnh, nhanh nhẹn, có tâm tương trong sạch, có tài nghệ trong săn bắt, hái lượm, có đạo đức trong sáng mới được thăm gia cầm dụ thi đâm trâu cho làng.

Các điệu múa dân gian tân'tung khỏe khoắn, hùng dũng thể hiện niềm vui sướng khi bắt được thú rừng, chiến thắng thú dữ, được mùa; điệu múa thể hiện tinh thần mạnh mẽ của đàn ông C'tu hay điệu múa Da'dă diu dăng, biểu hiện sự nâng đỡ, lòng thủy chung, son sắc của phụ nữ C'tu luôn hiện hữu không tách rời trong lễ hội ăn trâu của cư dân nơi đây trước khi tiến hành đâm trâu. Thời gian đâm trâu thường tiến hành vào buổi sáng, sau một đêm dân làng, gia trẻ nhảy múa, đánh

trống chiêng vang vọng khắp núi đồi bên cây nêu linh thiêng, bên con trâu báu vật thiêng của làng như báo hiệu cho tổ tiên, người đã khuất, cho các yàng đất, nước núi, lửa, cây cối, và mọi người biết được làng đang mở hội, hiến tế báu vật quý nhất của làng cho các yàng.

Trong nghi thức đâm trâu, điểm cấm kỵ khi đâm trâu đó là cấm đâm bên trái, cấm đâm ngoài vòng tròn được làng quy định. Khác với dân tộc Stiêng hay một số lễ hội ăn trâu của các dân tộc thiểu số ở Tây Nguyên họ có thêm giàn cột, chắt hai chân sau cho con trâu quay xuống trước, sau đó mới dùng dao đâm. Còn đối với dân tộc C'tu khi nghi lễ tế yàng vừa kết thúc, già làng cúng xong cầm than bếp vẽ lên một vòng tròn bên phải mình trâu. Sau đó thả lỏng dây cho con trâu chạy mấy vòng, trong tiếng trống chiêng vui nhộn hòa với tiếng hú các chàng trai. Khi đó những người đại diện mới được cầm cây dụ đứng bốn góc thể hiện tài năng đâm trâu của mình cho cả làng xem. Và chỉ được đâm bên phải vào vòng tròn trên mình trâu. Trong lúc thi đâm con trâu luôn trong tư thế chạy ngược chiều kim đồng hồ, quanh cây nêu nơi sân làng. Người tham gia đâm làm sao giữ được đầu của con trâu khi chết luôn hướng về Guol của làng thì mới linh. Sau đó họ cho trâu ăn cơm, nước, đắp tấm tút. "Nghi lễ khóc trâu" xong mới đem ra chia thịt đều cho cả làng và chung vui bên chén rượu cần, cùng sum họp, đoàn tụ ăn uống trong Guol và cùng nghe các cụ già làng nói lý - hát lý hợp bản về chuyện làm nương rẫy, làm nhà cửa, canh tác và giáo dục con cháu sống hòa hiếu, đoàn kết hơn. Lễ hội ăn trâu của người C'tu luôn gắn liền với các nghi lễ khác, nó không tồn riêng lẻ như một số nhà nghiên cứu đã bàn. Vì thế nên nghiên cứu, bảo tồn lễ hội ăn trâu ở góc độ khoa học

hơn, vừa giữ được nét đẹp trong lễ hội, vừa không lãng phí: "Lễ hội ăn trâu không chỉ là lễ hội đơn thuần, đó là tất cả những tập tục, văn hóa, tín ngưỡng và cả sự gắn kết cộng đồng rất chặt chẽ, đồng thời nó là một trong các lễ hội lớn nhất - vui nhộn nhất- mang tính cộng đồng rất cao của dân tộc Cơ Tu nơi riêng, đồng bào các dân tộc thiểu số ở Trường Sơn - Tây Nguyên nơi chung". Và chỉ được tổ chức theo các ngày định, nghi thức của già làng, tâm nguyện của cộng đồng. Ngày nay, nhiều nơi, nhiều gia đình có điều kiện đã làm dụng tổ chức các lễ hội ăn trâu không đúng nghi thức của nó, làm phai dần bản sắc văn hóa, thiếu tính cấp thiết và tính trang nghiêm theo nguyên tắc lối cổ truyền của nó, từ đó dẫn đến lãng phí, mất dần bản sắc vốn quý của một lễ hội dân tộc hay đẹp, cần được nghiên cứu, bảo tồn.

Để lễ hội "ăn trâu" không những tô vẽ thêm chất tín ngưỡng, sự đoàn kết, nhất là trong việc thiết lập mối quan hệ ngày càng gần gũi, tốt đẹp giữa làng này với làng kia, giải quyết ôn hòa các mâu thuẫn, thiết lập vững chắc hơn các "Hương ước", "Luật tục" trong việc bảo vệ môi trường, cây cối, sông suối, nhất là tạo nên những bình phong tình làng nghĩa xóm thêm tốt đẹp; trong lao động, sản xuất thì các cơ quan chức năng có đầy đủ thẩm quyền rất cần có những hoạch định đúng đắn về việc bảo tồn và tổ chức các lễ hội dân gian truyền thống, hạn chế đi sự lãng phí, chông chênh, rôm rả mà vẫn giữ được tính vui nhộn, trang nghiêm của của một lễ hội "dân gian" mà cha ông, dân tộc ta đã để lại, nhất là ở vùng đồng bào dân tộc thiểu số, trong đó có lễ hội "ăn trâu" của người C'tu ở Quảng Nam. ■

Lễ hội ăn trâu cúng thần rừng ở làng sinh thái Pơ mu- Tây Giang.